

Jak dlouho bude Čína nejlidnatějším státem světa?

Čína s více než 1,3 miliardy obyvatel je dlouhodobě nejlidnatějším státem světa. To se však v blízké budoucnosti pravděpodobně změní, a tak máme před sebou významný mezník, kdy místo nejlidnatějšího státu převezme jiný asijský stát – Indie. Článek stručně představuje hlavní současné demografické trendy obou těchto států a očekávaný budoucí vývoj jejich populací.

Pro hodnocení populačních trendů ve světě, a především pro představu o jejich vývoji v budoucnu, se obvykle používají data publikovaná nadnárodními organizacemi, jako jsou např. Organizace spojených národů (dále jen OSN), Světová banka apod. Právě prognózy připravené OSN, publikované ve dvouleté periodě pod názvem World Population Prospects, patří k nejznámějším. V roce 2015 spatřila světlo světa již 24. revize těchto prognóz (OSN, 2015a). Tento datový zdroj využívá i tento článek.

V současné době v Číně žije okolo 1,38 miliardy osob. Jen pro představu – jedná se o téměř dvojnásobek počtu osob žijících v celé Evropě (kde pro rok 2015 je odhadováno okolo 738 milionů obyvatel). Druhým nejlidnatějším státem světa je pak Indie s přibližně 1,25 miliardy obyvatel. Už za pár let však může být v tomto ohledu všechno zcela jinak. Důvod je nutné hledat především v tempu růstu velikosti obou populací. Průměrná roční míra růstu populací obou států (vyjadřující, o kolik procent se v průměru každý rok zvýší počet jejich obyvatel) je zobrazena na obrázku 1. Nepravidelný vývoj hodnot tohoto ukazatele v Číně je dán především jeho sociálním a ekonomickým kontextem – růst velikosti populace byl v tomto státě zasažen nepříznivými ekonomickými výkyvy, ale také působením populační politiky. Čína je známá dlouhodobou snahou o omezování plodnosti, a tedy i snížení tempa početního růstu populace. Nejznámějším projektem tohoto typu je tzv. politika jednoho dítěte,

která z velké míry stojí za rychlým poklesem průměrného tempa růstu populace od 80. let 20. století (více např. viz Hlávko, 2015).

I v Indii probíhaly snahy o omezování plodnosti, a to již od 50. let 20. století, avšak žádný ze zaváděných programů nebyl tak účinný, jako tomu bylo v Číně. I proto se populace Indie v porovnání s Čínou v dalších dekádách početně zvyšovala mnohem větším tempem, ačkoli průměrná míra růstu populací obou států byla asi až do 70. let 20. století na obdobné úrovni. Pokles míry růstu populace Indie v posledních desetiletích zdaleka není tak výrazný. Pro Čínu se navíc již v nejbližších letech předpokládá dokonce pokles pod nulovou hodnotu, tedy pozvolný populační úbytek (viz obr. 1).

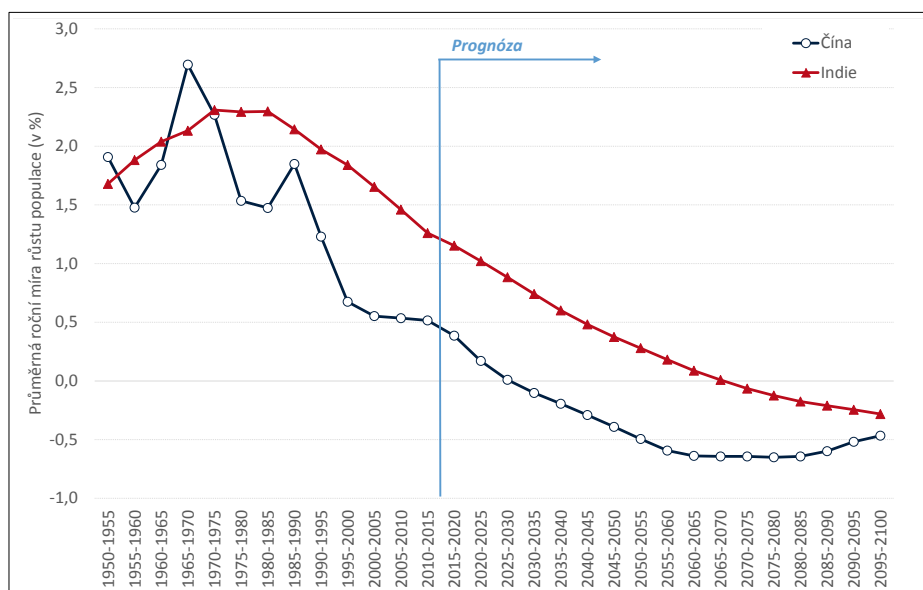
Kromě úrovně migrace, která je však jen velmi obtížně předvídatelná, je míra růstu populace určena úrovní plodnosti a úmrtnosti dané populace. Pro zhodnocení úrovně úmrtnosti se často užívá souhrnný ukazatel nazývaný střední délka života při narození, který nám v podstatě říká, jaký je očekávaný počet let, které by v průměru prožila právě narozená osoba, pokud by nedošlo ke změně úmrtnostních poměrů. Hodnoty střední délky života při narození jsou pro muže i ženy zobrazeny na obrázku 1 online přílohy tohoto článku. Její hodnoty v obou státech během druhé poloviny 20. století relativně rychle narůstaly, přesto však zůstávají dlouhodobě vyšší v Číně, a to pro obě pohlaví. V současné době dosahované hodnoty střední délky života při narození oko-

lo 75–77 let řadí Čínu téměř až na úroveň vyspělých států světa. Jen pro srovnání, pro rok 2014 jsou hodnoty střední délky života při narození v Česku odhadovány pro muže o necelé dva roky vyšší než v Číně a pro ženy přibližně o čtyři roky vyšší (více např. Český statistický úřad, 2015). Oproti Číně je úroveň úmrtnosti v Indii stále vyšší, ženy i muži v Indii žijí v průměru o osm let kratší život. Do budoucna se však předpokládá zmenšování těchto rozdílů.

Druhou podstatnou složkou ovlivňující celkový početní vývoj populace, jak bylo řečeno, je úroveň plodnosti. Tu můžeme vyjádřit např. pomocí tzv. úhrnné plodnosti, což je průměrný počet dětí, které by se za celý život (celé reprodukční období, obvykle vymezené věky 15 až 49 let) živě narodily jedné ženě za předpokladu, že by během jejího života nedošlo ke změně v intenzitě nebo struktuře plodnosti. Hodnoty úhrnné plodnosti pro oba státy jsou patrné na obrázku 1 online přílohy. Při porovnání s průměrnou mírou růstu populací obou států (obrázek 1 v tomto článku) je patrné, že právě úroveň plodnosti stála za rozdílným tempem vývoje velikosti obou populací. Patrný je především prudký pokles úrovně plodnosti v Číně, a to již během 70. let 20. století. Po roce 1990 pak úroveň úhrnné plodnosti klesla dokonce pod hodnotu dvou dětí na jednu ženu, přičemž hodnota okolo 2,1 je považována za tzv. zachovnou míru reprodukce. Při dlouhodobém poklesu pod tuto hodnotu je patrná tendence dané populace k jejímu početnímu zmenšování. V Indii, i přes výrazný pokles, je hodnota úhrnné plodnosti stále nad úrovní zachovné míry reprodukce, a populace tak má tendenci nadále početně narůstat. V budoucnu se však očekává, podobně jako v případě úmrtnosti, další sblížování hodnot v obou státech.

Změna věkové struktury

Dosud nebyl zmíněn fakt, že při hodnocení populačního vývoje jakékoli populace je kromě úrovně úmrtnosti a plodnosti také třeba zohlednit věkovou strukturu. Zatímco v roce 1950 byla věková struktura obou států obdobná, v současné době se již viditelně odlišuje (viz obr. 2). Prudký pokles plodnosti v Číně způsobil pokles zastoupení nejmladších osob v populaci, silně starší generace přecházely v průběhu času do vyššího věku a nebyly již nahrazovány stejně početnými generacemi dětí. Věková pyramida se tak u základny začala postupně zužovat, z tzv. progresivního tvaru přešla



Obr. 1: Průměrná roční míra růstu populace Číny a Indie, 1950–2100, v procentech
Zdroj dat: OSN 2015b, střední varianta prognózy

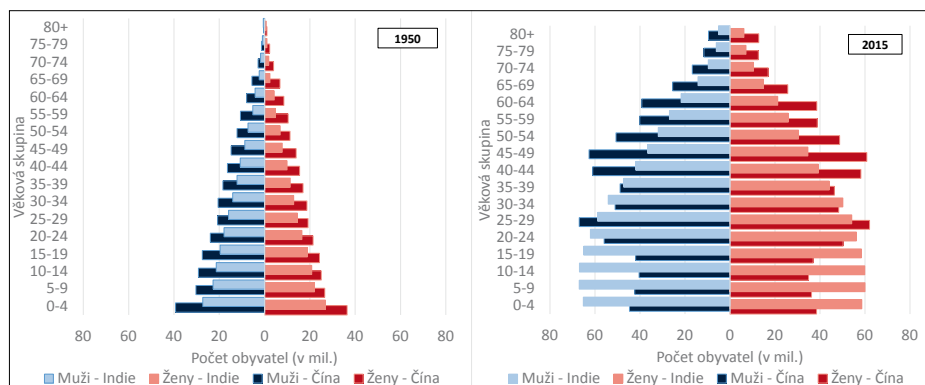
DEMOGRAFIE A POPULAČNÍ STUDIA

velmi rychle do tvaru regresivního. Zároveň v průměru příznivá úroveň úmrtnosti stojí za tím, že velká část osob se dožívá relativně vysokého věku a věková pyramida se tak ve vyšších úrovních výrazně nezužuje. Nevyhnutelným důsledkem takového vývoje je však již nyní probíhající proces stárnutí populace, který v budoucnu může přinést mnohé sociální, ekonomické a další potíže (spojené např. s nutností zabezpečení starších občanů, zdravotnické péče apod.).

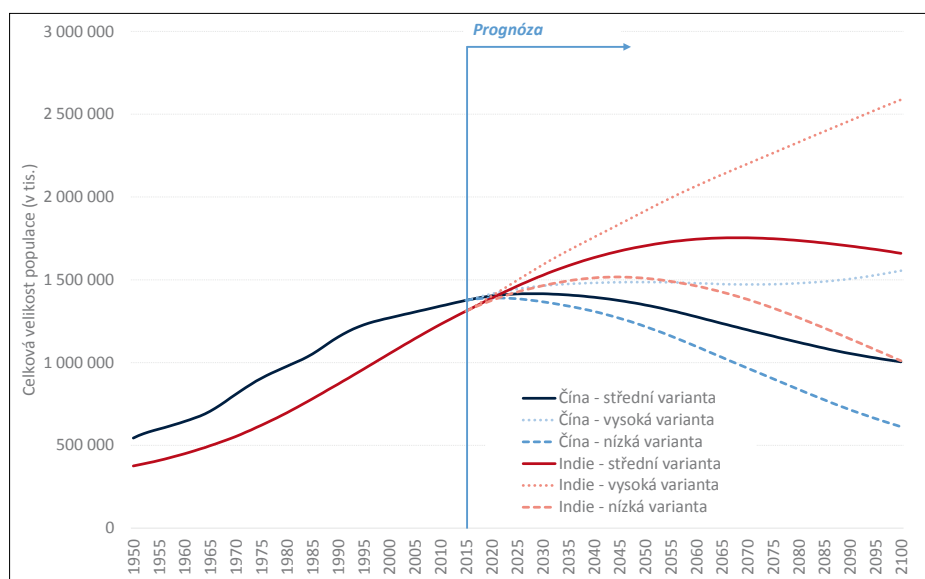
Na druhou stranu Indie vlivem relativně vysoké, i když klesající úrovně plodnosti i úmrtnosti zůstává stále v průměru mladou populací. V porovnání s Čínou se vyznačuje širší základnou věkové pyramidy, tedy větším podílem dětí a mladých lidí, ačkoli i v případě tohoto státu je patrný postupný přechod k stacionárnímu tvaru věkové pyramidy. Ve středním a vyšším věku se vlivem úmrtnosti naopak pyramida Indie viditelně více zužuje (viz obr. 2). Takovýto stav povede pravděpodobně k dalšímu růstu populace, a to i po určitou dobu po poklesu úrovně plodnosti pod zachovnou míru reprodukce, který je podle prognózy očekáván. Důvodem je právě zmíněný velký podíl osob v dětském a mladém věku, který se teprve přesune do věku maximální plodnosti.

Možný výhled do budoucna

Všechny aspekty zmíněné výše tedy stojí za zpomalujícím se tempem růstu velikosti čínské populace a naopak za pokračujícím nárůstem velikosti populace Indie. Ta navíc stále zůstává relativně mladou populací, a je tedy pravděpodobný její další růst v budoucnu. To je patrné i na předpokládaném budoucím vývoji počtu obyvatel obou států (viz obr. 3). Zatímco u populace Číny lze čekat postupnou stagnaci a velmi pravděpodobně i budoucí pokles velikosti populace, u Indie je pro nejbližší desetiletí pravděpodobný další růst, a to až k hodnotám okolo 1,7 miliardy obyvatel. Klíčový moment by měl nastat okolo roku 2021, kdy pravděpodobně Indie i Čína dosáhnou počtu obyvatel okolo



Obr. 2: Věková struktura Číny a Indie, 1950, 2015, odhad k 1. 7. daného roku (v milionech).
Zdroj dat: OSN 2015b



Obr. 3: Celkový dosavadní a předpokládaný budoucí vývoj počtu obyvatel Číny a Indie, 1950–2100, střední, vysoká a nízká varianta prognózy, v tisících

Zdroj dat: OSN 2015b, střední, vysoká a nízká varianta prognózy

1,4 miliardy, a v dalších letech by se pak již jejich cesty opět měly rozdělit, ovšem s tím rozdílem, že nadále bude nejlidnatější zemí již Indie. Čína období tzv. demografické dividendy (období, kdy vlivem relativně nízké úmrtnosti, a především rychlého poklesu plodnosti je velký podíl populace v ekonomicky produktivním věku) využila k relativně rychlému růstu své ekonomiky. V bu-

doucnu ji však čeká stejně rychlý průběh demografického stárnutí. Zda Indie dokáže využít očekávaného populačního vývoje ke svému rozvoji a jaké mohou být další hospodářské, sociální či další dopady, to v tuto chvíli zůstává zatím jen předmětem diskusí a předpokladů.

Klára Hulíková, PrF UK v Praze

How Long will China Remain the World's Most Populous Country? This article briefly examines recent population growth in China and India and explores, in greater detail, projections about their future development. According to the World Population Prospects, published by the United Nations in 2015, there will be an important crossover around 2021, at which time the population of China and India is expected to be almost the same. From the year 2022, India is expected to be the most populous country in the world. The age structure of the two populations will differ significantly. While India shall continue to be a relatively young country, China will be ageing rapidly.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2015. Česká republika od roku 1989 v číslech. Online na www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech#01
- HLÁVKO, P. (2015): Politika jednoho dítěte v Čínské lidové republice. Geografie nás baví: Studentský zápisník. Online na <http://www.geografienasbavi.cz/co-je-geografie/studentsky-zapisnik/politika-jednoho-dite-v-cinske-lidove-republice-3>
- OSN, 2015a. World Population Prospects, The 2015 Revision: Key Findings and Advance Tables. Online na http://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf
- OSN, 2015b. World Population Prospects, The 2015 Revision: Data Files. Online na <http://esa.un.org/unpd/wpp/DVD/>

APLIKACE DO VÝUKY:

1. Čína je v mnoha ohledech světovou velmocí. Uvažte, jak její postavení může v budoucnu ovlivnit skutečnost, že již nebude nejlidnatější zemí světa. Jaký vliv pak může mít očekávané rychlé populační stárnutí Číny?
2. Připomeňte si, které další státy světa jsou v současné době nejlidnatější. U kterých z nich lze v současnosti pozorovat rychlý populační růst a u kterých lze dnes nebo v budoucnu čekat spíše stagnaci nebo pokles počtu obyvatel?
3. Vyhledejte si v geografických tabulkách nebo na internetu, jaká je rozloha Číny a Indie. Pomocí údajů uvedených v článku porovnejte jejich průměrnou hustotu zalidnění a předpoklady jejího budoucího vývoje. Diskutujte ve třídě o možných důsledcích.